

τηθούμε για τα αίτια αυτής της δημοσιότητας. Το φαινόμενο θα μπορούσε βέβαια να αποδοθεί στην ιδιαίτερη αξία του εξαιρετικού αυτού μνημείου. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η μοναδικότητα της Ροτόντας συνέβαλε πολύ στο αυξημένο ενδιαφέρον του κοινού· σίγουρα όμως, το θέμα δεν θα έπαιρνε τις διαστάσεις που πήρε αν δεν συνέβαινε να φέρνει στην επιφάνεια, στην πιο κατάλληλη χρονική συγκυρία, μια σειρά από υπέρποντα προβλήματα της κοινωνικής μας ζωής και των ιδεολογικών της συντεταγμένων (που διαπερνούν οριζόντια όλες τις πολιτικές και κοινωνικές ομάδες) και να θέτει έτσι κάποια καίρια ερωτήματα: – Πώς αντιλαμβάνεται η εκκλησία τον ρόλο της στην σημερινή Ελλάδα; Ως παράγων ενοποιητικός του κοινωνικού σώματος, μέσω της διακονίας και του σεβασμού των νόμων, ή ως φορέας ενός κυνικού εξουσιαστικού πνεύματος που δεν διστάζει να διχάζει τον λαό και να καταπατεί τους νόμους για να εξυπηρετήσει τα στενά υλικά συμφέροντά της; – Ποια είναι η στάση των αρμοδίων κρατικών οργάνων στις περιπτώσεις καταπάτησης των νόμων από την εκκλησία; Είναι στάση που προσιδιάζει σε εκφραστές μιας ευνομούμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ή σε όργανα ενός συγκαλυμμένου θεοκρατικού καθεστώτος χομεϊνικού τύπου; – Ποια είναι η αντίληψή μας για την ιστορία και τα μνημεία της; Πρέπει αυτά να προστατεύονται ως αυθεντικοί φορείς της ιστορικής μνήμης, ή η μεταχείρισή τους πρέπει να διέπεται από μία προκρούστεια αντίληψη επιλεκτικής χρήσης της ιστορίας; – Έχουμε εν τέλει το δικαίωμα να επαιρόμαστε ως δήθεν φορείς μιας παράδοσης πολιτισμικής ανεκτικότητας, σε αντίθεση με την μισαλλόδοξη βαρβαρότητα των γειτονικών μας λαών; Μπορούμε εν προκειμένω να χύνουμε κροκοδείλια δάκρυα καταγγέλλοντας στον πολιτισμένο κόσμο το ενδεχόμενο διαστρέβλωσης του χαρακτήρα χριστιανικών μνημείων από κάποιους «απολίτιστους» αλόδηρσκους (βλ. την περίπτωση της Αγίας Σοφίας) την στιγμή που θεωρούμε ως απολύτως φυσικό να διαπράττουμε τα ίδια εκεί όπου εμείς έχουμε το πάνω χέρι;

Ο αναγνώστης των γραμμών αυτών ας μην σπεύσει να χαρακτηρίσει τα παραπάνω ερωτήματα ως αφελή και τις απαντήσεις σ' αυτά ως περίπου αυτονόητες για όσους δεν ανήκουν στο ιερατικό κατεστημένο και στους κύκλους των φανατικών «πιστών». Δυστυχώς, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά και βεβαίως καθόλου άσχετα με το κλίμα της εθνικιστικής δημαγωγίας και του νεορθόδοξου φονταμενταλισμού που καλλιεργήθηκε, στον βορειοελλαδικό ιδίως χώρο, κατά τα τελευταία χρόνια· οι ρίζες είναι πολύ πιο βαθιές απ' ό,τι νομίζουμε, οι εξαρτήσεις πολλές και ισχυρές. Για όσους νομίζουν πως οι εκτιμήσεις αυτές είναι υπερβολικές θα άξιζε να επισημανθούν, χωρίς σχόλια, κάποιες σχετικά όχι πολύ γνωστές πτυχές της υπόθεσης, άκρως ενδεικτικές επί του προκειμένου:

– Το βράδυ της 30ης Οκτωβρίου 1995, λίγη ώρα μετά την εισβολή των φανατισμένων «πιστών» στην Ροτόντα και την βίαιη ματαίωση της προγραμματισμένης μουσικής εκδήλωσης, όταν οι παρευρισκόμενοι ανώτατοι κρατικοί λειτουργοί (ταξίαρχος της αστυνομίας και εισαγγελέας) κλήθηκαν από τους οργανωτές της εκδήλωσης να προστατεύσουν την εκτέλεσή της, ως καθόλα νόμιμη – η έγγραφη άδεια του αρμόδιου υπουργού τους είχε εγκαίρως κοινοποιηθεί – εδήλωσαν ότι αυτό μπορεί να γίνει μόνον εφόσον δοθεί η σχετική ευλογία του μητροπολίτη. (Ο γράφων είχε την δυσάρεστη εμπειρία να είναι αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυς των διαμεφθέντων).

– Οι βουλευτές και οι τοπικοί κομματικοί σχηματισμοί όλων των κομμάτων – με την τιμητική εξαίρεση εκείνων της αριστεράς – λαλίστατοι, ως συνήθως, για τα πάντα, ετήρησαν και εξακολουθούν να τηρούν σιγήν ιχθύος για το θέμα, καθόλο το διάστημα της εξέλιξής του, παρά τον θόρυβο, τα ψηφίσματα, και τις σχεδόν καθημερινές σχετικές αντεγκλήσεις.

– Οι γνωστοί νεορθόδοξοι διανοούμενοι, παρά την συχνότατη παρουσία τους σε κάθε έντυπο ή ραδιοτηλεοπτικό βήμα, απέφυγαν προσεκτικά οποιαδήποτε αναφορά στο θέμα, έστω και αν η θεματολογία τους εξακολουθούσε να αφορά, όπως πάντα, την νοοτροπία και το ήθος της ορθόδοξης

εκκλησιαστικής μας παράδοσης. Απ' ό,τι φαίνεται το θέμα της Ροτόντας θα εξακολουθεί δυστυχώς να παραμένει ανοιχτό για πολύ καιρό ακόμη. Πάντως θα άξιζε νομίζω, ανεξάρτητα από την όποια τελική του έκβαση, να αναρωτηθούμε κατά πόσο αποτελεί ένα τοπικό μικροπρόβλημα ή, την μόλις ορατή κορυφή ενός κρυμμένου παγόβουνου.

ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ, ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ*

του **Νικήτα Λιοναράκη**

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΤΗΚΑ για τον τίτλο αυτού του σχολίου. Τελικά μόνο η νομιζόμενη ως επιστημονική ευπρέπεια, με έκανε να επιλέξω με κριτήριο την σοβαροφάνεια. Προσωπικά θα προτιμούσα να μιλήσω για τις... «κοτούλες της Κομοτηνής»! Νομίζω πως αυτές εξηγούν καλύτερα την προοπτική της περιφερειακής ανάπτυξης στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης.

Η ιστορία που τις έφερε στην επικαιρότητα διαδραματίστηκε πέρσι. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος σε ομιλία του στην Κομοτηνή, αναφέρθηκε μεταξύ άλλων και στην ανάπτυξη της μεθωριακής Θράκης. «Εγώ ξέρω ότι ο τόπος μας θ' αναπτυχθεί, όταν όλα τα χωριά μιμηθούν τις κοτούλες μου», του ξεκαθάρισε ένας αγρότης παραμεθόριου χωριού. «Αυτές δεν είναι σαν εμάς που περιμένουμε, χρόνια τώρα, χαίρι με γυρισμένη την πλάτη στα κλειστά διά παραπετάσματος σύνορα και εντός του γκέτο της επιτηρούμενης ζώνης. Αγνωούν κάτι τέτοια και περνούν για βοσκή στη Βουλγαρία». Την άλλη μέρα η δημοσιογράφος της τοπικής εφημερίδας *Παρατηρητής* συμπλήρωσε. «...Μήπως και εμείς οι δημοσιογράφοι δεν γνωρίζουμε πιο πολλά για το τι γίνεται στην Αθήνα ή σε χώρες μακρινές παρά στα χωριά του νομού μας που δεν επιτρέπεται η επίσκεψη δημοσιογράφων χωρίς άδεια ή λίγα χιλιόμετρα πιο βόρεια στη Βουλγαρία;».

Νομίζω ότι αμφότεροι συνέβαλλαν σφόδρα στην προσαρμογή της περιφερειακής επιστήμης στη νέα πραγματικότητα. Μετά το μονόδρομο της «δημόσιας επιχείρησης», που θα υλοποιούσε την ανάπτυξη της υποβαθμισμένης περιφέρειας, κατά τη δεκαετία του '60, μετά το φετίχ της «ενδογενούς ανάπτυξης», που πιπλίσσαμε όλοι τη δεκαετία του '70, μετά και την σχεδόν γραφειοκρατική εμμονή στην «υλοποίηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων» της δεκαετίας του '80, βρισκόμαστε μπροστά σε ριζικά διαφορετικές συνθήκες. Στις συγκλίσεις των οικονομιών, στις τάσεις υπέρβασης των εθνικών συνόρων, στα διακρατικά δίκτυα, στο ρόλο των διεθνών οργανώσεων και οργανισμών κ.λπ. Η αναφορά σ' αυτά θα είναι φυσικά περιορισμένη, ελλιπής και μόνο για τις ανάγκες πλαισίου του ειδικά προσανατολισμένου στα ΜΜΕ σχολίου μου.

Τρία είναι τα σημεία που θα σταθώ. Κατ' αρχήν το γεγονός που υπαινίχθηκα παραπάνω: α) Η περιφερειακή ανάπτυξη, εξαιτίας μεγάλων πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών, οφείλει ν' αναθεωρήσει στόχους, μεθοδολογικά εργαλεία και την ίδια τη λογική με βάση την οποία λειτουργήσε επί χρόνια. β) Μετά στη διαπίστωση ότι τα ΜΜΕ όχι μόνο δεν έπαιξαν σοβαρό ρόλο στην ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας, αλλά αντίθετα συνέβαλλαν αυτόνομα στον περιθωριακό της ρόλο. γ) Ότι τα ΜΜΕ στη χώρα μας έχουν ανάγκη δικών τους αυτόνομων προσαρμογών και μεταρρυθμίσεων, τόσο για να συμβάλλουν στο μέλλον σε μια περιφερειακή πολιτική προσανατολισμένη στις νέες συνθήκες, όσο και για να μην αποτελέσουν για δικούς τους αυτόνομους λόγους, τροχοπέδη σ' αυτήν.

Τα χαρακτηριστικά των ελληνικών ΜΜΕ είναι:

– Ο δημοσιογραφικός περιορισμός τους στη δημοσιότητα που παράγεται στα πλαίσια του «εθνικού κράτους».

– Η συγκεντροποίηση αλλά και ο δημοσιογραφικός προσανατολισμός τους στο «αθηναϊκό κέντρο».

– Το αξίωμα ότι η είδηση διαμορφώνεται σ' αναφορά με το «κράτος και στο δημόσιο τομέα».

– Στο δόγμα ότι η πολιτική ταυτίζεται με το «κεντρικό πολιτικό παιχνίδι».

Φυσικά στο χώρο των Μέσων «τα πάντα εν σοφία εποιήθησαν» και οι επιλογές αυτές δεν αποτελούν αυθαίρετες αποφάσεις κάποιων. Αντίθετα. Το τοπίο στο οποίο αντιστοιχούν αυτές οι αρχές, αποτέλεσε πράγματι το σκηνικό της ελληνικής – και όχι μόνο – κοινωνικής συγκρότησης για περισσότερο από 150 χρόνια. Άρα μόνο ως ευχολόγιο θα μπορούσε εκ των υστέρων να τεθεί «ανάγκη διαφορετικών προτεραιοτήτων» που θα ενίσχυαν λ.χ. την περιφέρεια.

Τίθεται όμως σήμερα ένα διαφορετικό ζήτημα. Εξακολουθεί να υφίσταται αυτό το τοπίο; Αν ναι, τότε με βάση το δόγμα ότι τα ΜΜΕ φωτογραφίζουν την υπάρχουσα κοινωνία και αποτυπώνουν τα υπαρκτά υποκείμενα που συνδιαμορφώνουν το γίνεσθαι, τα ΜΜΕ δεν έχουν κανένα λόγο ν' αναπροσαρμόσουν τους προσανατολισμούς τους. Αυτή είναι η κοινωνική δυναμική και αλίμονο σ' αυτόν που δεν γεννήθηκε «πλούσιος, υγιής και όμορφος», λ.χ. την περιφέρεια. Τι γίνεται τώρα αν το τοπίο έχει αλλάξει. Τότε οι αναπροσαρμογές των ΜΜΕ δεν αποτελούν απλή δυνατότητα, αλλά υποχρέωση επί ποινη εγκατάλειψής τους από αναγνώστες, ακροατές και θεατές.

Είναι εμφανές ότι οι αλλαγές που διαδραματίζονται γύρω μας βρίσκονται προς τη δεύτερη κατεύθυνση. Όλα αλλάζουν ενώ οι αλλαγές γίνονται ταυτόχρονα σε αναρίθμητους τομείς και με τρομερές ταχύτητες. Αυτή η ταχύτητα προκαλεί μια πρωτοφανή παρενέργεια στη συμπεριφορά των ΜΜΕ. Ενώ το δόγμα στο χώρο της επικοινωνίας θέλει τις προσαρμογές τους περίπου ταυτόχρονες με τις όποιες κοινωνικές αλλαγές, παρατηρούμε ότι αυτή τη φορά δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Ή τουλάχιστον δεν συνέβη αυτόματα. Το φαινόμενο της χρονικής αυτής υστέρησης, ίσως μας επιβάλλει να μιλήσουμε, για πρώτη φορά στην ιστορία, για κατάσταση «αναντιστοιχίας της δομής και της λειτουργίας των ΜΜΕ, με τις κοινωνικές συνθήκες και τα υποκείμενα που τις δημιουργούν». Αποτέλεσμα τόσο η αδυναμία παρακολούθησης των εξελίξεων, όσο και η λαθεμένη αποτύπωση της πραγματικότητας.

Επιτρέψτε μου, στο λίγο χρόνο που έχω

στη διάθεσή μου, να επιχειρήσω ένα παιχνίδι φαντασίας. Αναφέρθηκα παραπάνω στις σταθερές των ελληνικών – και όχι μόνο – ΜΜΕ. Θα δοκιμάσω τώρα να σκηνοθετήσω κάποιες απ' αυτές τις σταθερές και ιδιαίτερα αυτές που σηματοδοτούν το πλαίσιο των περιφερειακών προβλημάτων.

Από την κοινωνία της πληροφορίας...

Θ' αρχίσω μ' αυτές που σχετίζονται με τα ΜΜΕ.

Ζούμε πια στην «κοινωνία της πληροφορίας». Οι αλλαγές που έχουν επέλθει ανατρέπουν βασικά δεδομένα πάνω στα οποία στηρίχθηκαν τα ΜΜΕ. Η πληροφορία γίνεται ψηφιακή και ο αριθμός των τηλεοπτικών συνδέσεων μέσα από τα καλώδια γίνεται ψηφιακή και ο αριθμός των τηλεοπτικών συνδέσεων μέσα από τα καλώδια οπτικών ινών που ξεπερνάει τα όρια της φαντασίας, αναθεωρούν την ιθαγένεια των Μέσων και το εθνικό τους βεληγκεές. Τα επικοινωνιακά δίκτυα που διαπλέκονται, τα σχέδια του Αλ Γκορ για τις «λεωφόρους επικοινωνίας» και η περσινή απόφαση των G7 (των επτά ισχυρότερων όλων των δικτύων» έκαναν λόγο), εξαφανίζουν σύνορα και εθνικές περιχαράκωσεις. Τα multimedia και οι interactive δυνατότητες, ανατρέπουν επικοινωνιακά την ετεροβαρή σχέση κέντρου-περιφέρειας. Οι συγχωνεύσεις κολλοσών (CNN-Ντίσνεϊ κ.λπ.), σε κάθετη και οριζόντια βάση, οδηγεί στην αναγκαστική συνένωση ή απορρόφηση των μικρών, περιθωριακών στηριγμάτων της περιφερειακής ανισότητας. Τα τοπικά ΜΜΕ καλούνται είτε να υποστηριχθούν από νέες μεγάλες επενδύσεις και να δημιουργήσουν δίκτυα, είτε να υποταχθούν, εξαγοραζόμενα από μεγάλα δίκτυα. Η ίδια η έννοια των Μέσων που γνωρίσαμε, μεταβάλλεται. Η διεθνοποίησή τους, από τη μία, με το φαινόμενο που εγκαινίασαν περιοδικά, ως απλή εθνική εκδοχή πολυεθνικών εντύπων (*Playboy*, *Marie Clair* κ.λπ.) και επεκτείνεται στα κανάλια με τις συνδέσεις των CNN, BBC κ.λπ., γρήγορα θα επεκταθεί και στα άλλα ΜΜΕ. Αλλά και η τοπικότητα από την άλλη, που επίσης θριαμβεύει διεθνώς, φέρνει

στην επικαιρότητα τις ξεχασμένες από τα εθνικά ΜΜΕ περιφέρειες. Στη Γαλλία μεταξύ των πέντε πρώτων σε κυκλοφορία εφημερίδων, φιγουράρουν τρεις επαρχιακές εφημερίδες-δίκτυα.

...Και το νέο διεθνές σκηνικό...

Αλλά και οι αλλαγές που σχετίζονται με μη άμεσα επικοινωνιακές πλευρές της κοινωνικής εξέλιξης που εφάπτονται των νέων όρων που τίθεται πλέον το περιφερειακό πρόβλημα, βρίσκονται προς την ίδια κατεύθυνση και θέτουν τα ίδια ζητήματα. Η Ευρώπη βαδίζει στο ρυθμό της πορείας ολοκλήρωσης και τα ελληνικά Μέσα αγνοούν ή προσπαθούν να καλύψουν με ένα ανταποκριτή, αφιερώματα άπαξ της εβδομάδας από δύο εφημερίδες και ένταξη της δημοσίτητας που παράγεται καθημερινά στις Βρυξέλλες, στο Στρασβούργο, στη Χάγη, στη ΔΔΕ κ.λπ. στα κενά που αφήνουν οι περισοπύδαστες δηλώσεις του Κίμωνα Κουλούρη, της Κατερίνας Στανίση και του Ευάγγελου Γιαννόπουλου. Οι διεθνείς συσσωματώσεις δεν αποτελούν πια δυνατότητα, αλλά νομοτέλεια. Το παράδειγμα της Ε.Ε. ακολουθούν ήδη, αργοπορημένες, οι υπόλοιπες 12 ολοκληρώσεις (NAFTA κ.λπ.). Η μοναχική πορεία του εθνικού κράτους σ' ολόκληρο τον κόσμο και τα συναφή μ' αυτό προβλήματα π.χ. περιφερειακά, φαίνεται ότι θα μείνουν πια μόνο στα βιβλία ιστορίας. Η συνειδητή υπερβολή του Άλβιν Τόφλερ και η απαίτησή του για «εκλογή Αμερικανών βουλευτών στην ιαπωνική βουλή και Ιαπώνων στην αμερικανική, μια και οι αποφάσεις του ενός, ασκούν ήδη επιρροή στους μεν και του άλλου, στους δε» και η πρόσφατη απόφαση Γάλλων και Γερμανών ν' ανταλλάσσουν υπουργούς που θα συμμετέχουν στα υπουργικά συμβούλια εκατέρωθεν, είναι χαρακτηριστικές. Η προοπτική διακρατικών επαφών μεταξύ διεθνών συσσωματώσεων και όχι μεταξύ κρατών, δεν αποτελεί πια και τόσο μακρινό μέλλον. Τη συμφωνία της Γκατ την υπέγραψε η Ε.Ε. και όχι το κάθε ευρωπαϊκό κράτος χωριστά. Εκπρόσωπος της Ε.Ε. εκπροσώπησε τη χώρα μας στη φετινή παγκόσμια σύσκεψη που οργά-

νωσε ο ΟΗΕ για τις γυναίκες στο Πεκίνο, πέρασ στην Κοπεγχάγη, πρόπερσι στο Κάιρο κ.λπ. Η πλανητική διάσταση επίσης δεν αποτελεί όνειρο μόνο κάποιων ονειροπόλων. Το διεθνές δικαστήριο της Χάγης θα δικάσει τον Κάρτατζις και τον Μπλάντις «στο όνομα της ανθρωπότητας», στο Ρίο η ανθρωπότητα διασκέφτηκε για τα πλανητικά οικολογικά προβλήματα, στις αντίστοιχες διασκέψεις Βιέννης και Καΐρου αυτές οι πανανθρώπινες αξίες συγκρούστηκαν με τα δικαιώματα των λαών για «κλειτοριδοκτομή» και «σχετικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» στην Κίνα, το Ιράκ κ.λπ.». Η έννοια της εθνικής πολιτικής βρίσκεται υπό συνεχή αμφισβήτηση. Διεθνείς Οργανισμοί όπως Τηλεπικοινωνιών, Προτύπων, Πυρηνικής Ενέργειας κ.λπ. αποφασίζουν και τα εθνικά κοινοβούλια περιορίζονται όλο και περισσότερο σε ρόλους επικυρωτή αυτών των αποφάσεων. Αν όμως η παρεμβατικότητα αυτών των Οργανισμών διατηρεί το φύλλο συκής της διακρατικής συναπόφασης, οι παρεμβάσεις απλών διεθνών οργανώσεων, αμφισβητεί ευθέως την εθνική κυριαρχία χωρίς καν το άλλοθι της, κατά την παραδοσιακή αντίληψη, δημοκρατικής νομιμοποίησης. Και καλά όταν η Διεθνής Αμνηστία, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα, η Greenpeace και οι χιλιάδες άλλες NGO παρεμβαίνουν, και το εθνικό συμφέρον πάει περίπατο (ζώνη αποκλεισμού της κυριαρχίας του Ιράκ στο βορρά υπέρ των Κούρδων, ανάλογες περιοχές περιφρουρημένες από τον ΟΗΕ και τη ΔΕΕ στη Ρουάντα κ.λπ.). Αυτές είναι ανθρωπιστικές και περνούν στο απυρόβλητο. Όταν όμως η επίσκεψη του Κλίντον στον Καναδά, επισκιάζεται από την ταυτόχρονη επίσκεψη εκεί του εκπροσώπου της... Moody's, όπως έγραψαν πέρσι οι *N.Y. Times*, το πρόβλημα γίνεται σοβαρό. Η οργάνωση αυτή όχι μόνο δεν διαθέτει «νομιμοποίηση», αλλά δεν διαθέτει ούτε καν δύναμη επιβολής. Απλά ερευνά την αξιοπιστία κάποιων οικονομικών μεγεθών, τα δημοσιοποιεί και αλίμονο σ' «αυτόν που πήρε ο χάρος». Ακόμα και σε ζητήματα εθνικής ασφάλειας, προστασίας των μειονοτήτων, επικινδυνότητας για την παγκόσμια ειρήνη κ.λπ., οι εθνικές πολιτικές αμφισβητούνται και η ίδια η εθνική κυριαρχία τί-

θεται υπό αμφισβήτηση. Το peace keeping και ακόμα πιο πολύ το peace making του Μπούτρος Γκάλι προϋποθέτει έως και καθεστώς διεθνούς προτεκτοράτου εις βάρος ενός κράτους. Η επιτυχία του προτεκτοράτου ΟΗΕ και χωρών του Ειρηνικού στην Καμπόζη, ΟΗΕ και NATO στη Βοσνία, αλλά και Ε.Ε. στο Μόνσταρ της Βοσνίας (με Έλληνες αστυνομικούς και Ombudsman), ασφαλώς επιβάλλει ακόμα πιο μειωμένους ρόλους στην εθνική κυριαρχία. Τέλος, οι ιδέες της πολυπολιτισμικότητας αναδεικνύουν ένα σύνολο από κουλτούρες στη θέση της εθνικοπροστατευόμενης ομογενοποιημένης εθνικής κουλτούρας.

...Στις δικτυωμένες, διακρατικές περιφέρειες...

Σε πρώτη ματιά πολλά από τα προηγούμενα φαντάζουν άσχετα με την προοπτική της «περιφερειακής ανάπτυξης στα πλαίσια της Ε.Ε.». Στην πραγματικότητα οι ταυτόχρονοι αντίρροπες τάσεις διεθνοποίησης και περιφερειοποίησης, παραμερίζουν από κοινού την εθνική διάσταση κυριαρχίας, πολιτικής, τα σύνορα απομυθοποιούνται, τα κέντρα τύπου Αθήνας αρχίζουν να χάνουν τη σημασία τους, αναβαθμίζονται οι πρώην προβληματικές από άποψη ανάπτυξης παραμεθόριες περιοχές, διαταράσσονται οι ισορροπίες στις προστατευόμενες από τις δασμολογικές προστασίες περιοχές, υπερεθνικοί σχηματισμοί αποκτούν λόγο σε αναπτυξιακές προοπτικές ολόκληρων περιοχών κ.λπ. Τα δείγματα που σηματοδοτούν το μέλλον αυτής της διαφορετικής αντίληψης για τα περιφερειακά προβλήματα, είναι πλέον εμφανή. Έννοιες όπως «*ευρωπαϊκά δίκτυα*» και «*διασυνοριακή συνεργασία*», μετατρέπονται σε λέξεις-κλειδιά. Όλα κατ' αρχήν δείχνουν ότι το μέλλον σχεδιάζεται σ' επίπεδο διακρατικών δικτύων. Η Ε.Ε. αποφάσισε 14 διευρωπαϊκά δίκτυα (μεταφορών, ενέργειας, περιβάλλοντος και τηλεπικοινωνιών), που αντικειμενικά αποτελούν την κινητήρια δύναμη της ενιαίας αγοράς. Η χώρα μας μιλάει για μεγάλα έργα εθνικού ενδιαφέροντος, και εννοώ κυρίως

αυτά τα δίκτυα. Τη γαλανόλευκη μισο-Εγνατία, μισο-Παραεγνατία που συγκρούεται με την υπερβόρεια μισο-Εγνατία, μισο-Παραεγνατία, το φιλελληνικό αγωγό φυσικού αερίου, που αντιπαλεύει με το φιλοτουρκικό, τη σύνδεση Ρίου-Αντιρρίου, την ηλεκτρική σύνδεση Ελλάδος-Ιταλίας. Η τηλεπικοινωνιακή ζεύξη ξεπερνάει τη χώρα μας και εντάχθηκε πλέον στο πακέτο των «πέντε διακρατικών δικτύων για κατασκευή κλωδικών ζεύξεων». Η λεγόμενη Παραεγνατία Τράπεζα, που θα συντονίζει την αναπτυξιακή συνεργασία των δώδεκα χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας των χωρών της Μαύρης Θάλασσας, με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Ζήτημα προώθησης των «διακρατικών δικτύων» έθεσαν ως κύριο αίτημα οι 1000 μικρομεσαίες επιχειρήσεις που συναντήθηκαν το Μάιο στο Μάρκο. Η Ε.Ε. άνοιξε τα χαρτιά της στο συνέδριο που οργάνωσε πριν δύο μήνες στη Θεσσαλονίκη. Εμπρός για «διασύνδεση όλων των δικτύων στα Βαλκάνια». Ενεργειακών, ηλεκτρισμού, φυσικού αερίου, πετρελαίου κ.λπ. Η εκπορευόμενη από το Μάαστριχτ αρχή της «επικουρικότητας» ουσιαστικά αναδιανέμει υπέρ των τοπικών κοινωνιών την εξουσία. Ακόμα και η περιφερειακή πολιτική των περιοχών, διασταυρώνεται πια στο νέο Συμβούλιο Περιφερειών. Στο πρόπλασμα της συνάντησης των αυριανών ευρωπαϊκών «αυτονομιών». Σε τοπικό επίπεδο αναρίθμητα μη κρατικά πολυεθνικά δίκτυα και επιχειρήσεις συνδιαμορφώνουν το διαφορετικό αύριο. Πολλές αποφάσεις υπαγορεύονται ή αναστέλλονται από NGO ή δίκτυα NGO. Το τρίτο αδελφάκι τους, οι τρεις «ομπρέλες των ευρωπαϊκών NGO» (περιβάλλοντος, καταναλωτών, αναπτυξιακή), δυναμώνουν πολύ γρήγορα. Όλες μαζί έχουν και ένα πρόσθετο σοβαρό ρόλο. Διαθέτοντας «καθεστώς συμβούλου» στην Ε.Ε., στο Συμβούλιο Ευρώπης και σε όλους τους μεγάλους διεθνείς οργανισμούς, φθάνουν ως το σημείο να επιβάλλουν πολιτικές. Πολλές φορές σε αντίθεση με τις κυβερνήσεις των χωρών από τις οποίες προέρχονται! Οι ευρωπαϊκές περιφέρειες προωθούν από καιρό τη διασυνοριακή συνεργασία. Μέσω της συνεργασίας τους οι παραμεθόριες περιοχές επωφελοούνται από την

αυξημένη αποδοτικότητα μέσω κοινών ενεργειών, από οικονομίες κλίμακος, από μεταφορά τεχνολογίας. Τα Πυρηνία αναπτύσσονται ισπανο-γαλλικά, από κοινού τα ολλανδο-γερμανικά και τα βελγο-λουξεμβουργιανά σύνορα (από τις πρώτες εφαρμογές), η DATAR στη Γαλλία και η Βόρεια Ρηνανία-Βεσφαλία σχεδιάζουν ευρωπαϊκά το μέλλον τους (από το '88), η νοτιο-ανατολική Αγγλία αναζητεί κοινή μοίρα με την ατλαντική Γαλλία (από το '90) και το Κεντ με τρεις περιφέρειες του Βελγίου και της γαλλικής Nord Pas de Calais. Τα παραδείγματα ανάλογης οπτικής είναι αναρίθμητα. Οι επιπτώσεις δε τυχόν ανάλογων εφαρμογών στη βόρεια και ανατολική Ελλάδα, με δεδομένο ότι κατά ένα μεγάλο ποσοστό ο περιθωριακός ρόλος τους οφειλόταν στις γειτονικές κλειστές συνοριακές πόρτες, μπορούν να είναι ακόμα πιο εντυπωσιακές. Ήδη κάποιες απλές κοινές ενέργειες όπως η καλοκαιρινή συμφωνία ελληνο-βουλγαρικής συνεργασίας για κατάσβεση πυρκαγιών, η αποφασιστικότητα των τοπικών κοινωνιών για άνοιγμα συνοριακών διόδων μεταξύ τους στη Θράκη, οι πρωτοβουλίες των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων Έβρου και Σερρών που κατέληξαν στη δημιουργία μιας μίνι-ελεύθερης ζώνης στα βόρεια σύνορα του δεύτερου, η επικράτηση σωφροσύνης στη «πράσινη» διοίκηση της ΔΕΗ για ενεργειακά δάνεια από την Τουρκία (που είχαν καταγγελθεί επί «γαλάζιας» διοικήσεως ως «εθνικής μειοδοσία») κ.λπ. δείχνουν τη σύγχρονη δυναμική.

...Στα επικοινωνιακά δίκτυα...

Αν όμως αυτή είναι η σύγχρονη «κοινωνία της πληροφορίας», αυτός ο σημερινός κόσμος και αυτές οι τάσεις στην περιφερειακή του πολιτική, τότε σίγουρα έχει φθάσει η ώρα για αντίστοιχα και συμβατά «μέσα επικοινωνίας και ενημέρωσης». Που δεν θα περιορίζονται από τα στενά όρια των εθνικών συνόρων, του κρατισμού και της πυραμιδοειδούς οργάνωσης των κοινωνιών. Ορίζοντας και στόχος τους, δεν μπορεί να είναι άλλος από την «Ευρώπη των (λογής) επικοινωνιακών δικτύων». Ο ιδιοκτησιακός,

επιχειρησιακός, δημοσιογραφικός, πολιτιστικός επαναπροσατολισμός των ελληνικών ΜΜΕ για αντιστοιχισμό μ' αυτή την προοπτική, είναι απαραίτητος. Οι πολύμορφες και συχνές αντιστάσεις που εμφανίζονται, οφείλονται κύρια σε μια ιδιόμορφα αμυντική διάθεση αποφυγής ενός μέλλοντος που έχει ήδη φθάσει. Η επισήμανση των συνεπειών που συνεπάγεται η συνέχιση της μη προσαρμογής στα ίδια τα Μέσα, ξεπερνά τις προθέσεις αυτής της εισήγησης. *Η επισήμανση όμως μίας τουλάχιστον αντιστοιχία από την τυχόν συνεχιζόμενη αντιστοιχία των ΜΜΕ προς τα περιφερειακά προβλήματα και τις σύγχρονες τάσεις για την αντιμετώπισή τους, είναι εύκολη. Η περιφερειακή διάσταση των προβλημάτων δεν θα αντιμετωπιστεί, στο βαθμό που δεν αναπτυχθούν περιφερειακά ΜΜΕ, με ευαισθησία στα υπερεθνικά ή τοπικά προβλήματα.*

* Το κείμενο αποτέλεσε εισήγηση στο συνέδριο «Περιφερειακή ανάπτυξη, χωροταξία και περιβάλλον, στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης» που έγινε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, 15-16 Δεκεμβρίου 1995.

Ο ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

του Νίκου Παναγιωτόπουλου

για το και με αφορμή το βιβλίο του P. Champagne, *Faire l'opinion. Le nouveau jeu politique*, Minuit, 1990

«Τίποτα δεν καταστρέφει πιο βαθιά, πιο ειλικρινά από κάθε "απόρσωπο" καθήκον, από κάθε θυσία στον Μολόχ της αφαίρεσης».

Φ. Νίτσε, *Ο αντίχριστος*

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του P. Champagne, *Faire l'opinion*¹ παρουσιάζει μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα μελέτη του μετασχηματισμού του πολιτικού πεδίου στη Γαλλία. Εγγράφοντας τις αρχές της ανάλυσής του μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο της κοινωνιολογίας της συμβολικής κυριαρχίας, ο συγγραφέας δημιουργεί μια ρήξη με το εξουσιοδοτη-